

Arbaszewski, Piotr

Rodzinne wychowanie do życia wiarą w przygotowaniu potomstwa do sakramentu małżeństwa

Rocznik Teologii Katolickiej 9, 115-137

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Piotr Arbaszewski

Wydział Duszpasterstwa Rodzin w Drohiczynie

RODZINNE WYCHOWANIE DO ŻYCIA WIARĄ W PRZYGOTOWANIU POTOMSTWA DO SAKRAMENTU MAŁŻEŃSTWA

RELIGIOUS UPBRINGING IN THE PROCESS OF PREPARATION FOR THE SACRAMENT OF MATRIMONY

Religious upbringing is an essential element in the preparation of a young man for the sacrament of matrimony. This task, along with bringing up for love, responsible parenthood and shaping one's abilities to build a community is one of the main duties imposed on a family. Christian formation is a process of shaping attitudes necessary to accept transcendental reality and live according to the articles of faith. In the article the author focuses on how to implement faith without usurpation of God's rights and, on the other hand, without neglecting family duties in this area.

Wychowanie do życia wiarą¹ stanowi istotny element procesu przygotowania młodego człowieka do przyjęcia sakramentu małżeństwa. Zadanie to obok wychowania do miłości, odpowiedzialnego rodzicielstwa oraz kształtowania zdolności do budowania wspólnoty osób jest jedną z podstawowych funkcji wychowawczych przypadających rodzinie pochodzenia. Wychowanie do życia wiarą, nazywane także wychowaniem chrześcijańskim, jest procesem formowania postaw w celu przyjęcia rzeczywistości nadprzyrodzonej i uzdolnienia

¹ Dokumenty Kościoła, opracowania teologiczne i inne, szczególnie z zakresu nauk empirycznych, używają najczęściej terminu „wychowanie religijne”. Niektórzy autorzy używają zamiennie stwierżeń: „wychowanie wiary”, „wychowanie w wierze”, „wychowanie w duchu wiary”, „wychowanie do życia wiarą”. Zob. Z. Marek, *Bóg w przedszkolu i szkole. Zarys katechezy przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, Kraków 2000, s. 135-180.

do życia prawdami wiary². Mówiąc o wychowaniu chrześcijańskim, należy uwzględnić jego przedmiot, którym jest rzeczywistość wiary. Wiara jest nie tylko postawą człowieka i odpowiedzią wobec objawiającego się Boga, lecz jest przede wszystkim łaską. Z punktu widzenia procesu formacji chrześcijańskiej rodzi się więc pytanie: jak powinno wyglądać wychowanie do wiary, aby z jednej strony nie popaść w nieuprawnioną usurpację Boskich kompetencji, a z drugiej nie zaniedbywać powinności należnych środowisku rodzinnemu³.

I. Rodzice chrześcijańscy pierwszymi wychowawcami wiary

Małżonkowie chrześcijańscy zawierając przymierze małżeńskie, przyjęte i podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu, zespalają się z miłością Jezusa-Oblubieńca, jaką On ukochał swoją Oblubienicę-Kościół⁴. Ów sakrament stając się dla nich drogą miłości i uświęcenia, daje także początek rodzinie chrześcijańskiej⁵. Soborowa *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* stwierdza, że zadania małżeńskie i rodzinne powinny być wypełniane mocą tego sakramentu, który małżonków do tych funkcji umacnia i konsekruje. Godność ojcostwa i macierzyństwa jest jednocześnie wezwaniem do sumiennego wypełnienia obowiązków wychowania zwłaszcza religijnego, które należy przede wszystkim do rodziców⁶. Pełnia źródeł wychowawczej funkcji rodziców chrześcijańskich związana jest zatem z rzeczywistością wypływającą z prawa natury, tj. z faktem ojcostwa i macierzyństwa oraz związana z faktem przyjęcia sakramentów: chrztu, bierzmowania i małżeństwa. Wezwanie do pełnienia funkcji religijnej wypływa także z samego powołania chrześcijańskiego⁷. Wychowanie

² Szczegółowe ujęcie funkcji religijnej w wychowaniu prowadzi do wyszczególnienia wychowania religijnego i chrześcijańskiego. W wychowaniu religijnym widoczny jest proces kształtowania osobowości człowieka, celem wprowadzenia go do udziału w życiu grupy religijnej. Ponadto wychowanie to powinno rodzić motywacje religijne i społeczno-filozoficzne, pomagające wychowankowi w nawiązaniu relacji z Bogiem. Uwzględniając różnice pomiędzy religią i wiarą, można określić wychowanie religijne jako proces uwrażliwiania człowieka na rzeczywistość, która znajduje się poza nim i nadaje sens jego życiu. W tym znaczeniu, wychowanie owo staje się przygotowaniem do wychowania chrześcijańskiego, które ukazuje wychowankowi tajemnice zbawienia i czyni bardziej świadomym otrzymanego daru wiary. J. Przybyłowski, *Pedagogia chrześcijańska młodzieży*, „Studia Włocławskie” 6:2003, s. 360.

³ KDK 48; zob. FC 52; K. Misiaszek, *Wychowanie do wiary*, [w:] *Autorytet prawdy. Wychowanie dzieci i młodzieży*, M. Ryś (red.), Warszawa 2006, s. 105-120.

⁴ Por. Ef 5, 25-32.

⁵ PdSM 9.

⁶ KDK 48.

⁷ Zob. S. Dziekoński, *Chrześcijańskie wychowanie dziecka podstawową funkcją rodziny*, SnR 4:2000 nr 6, s. 81-83.

religijne dzieci jest więc pierwszym prawem i najpoważniejszym obowiązkiem rodziców katolickich⁸.

Współpraca małżonków z Bogiem Stworzycielem i Odkupicielem wymaga ich głębokiej jedności wiary. Jest ona konieczna, aby zrozumieć ostateczną prawdę o przymierzu małżeńskim i przyjąć ją zgodnie z zamysłem Bożym⁹. Powołanie małżeńskie, będące dobrowolnym pójściem za Chrystusem i służeniem Kościołowi, w tym stanie jest swoistą drogą wiary. Zdaniem Jana Pawła II to wyznanie wiary, wyrażone podczas obrzędu sakramentu małżeństwa, domaga się przedłużenia na całe życie małżonków i rodziny. Bóg, który powołał oblubieńców „do” małżeństwa, nadal powołuje ich „w” małżeństwie¹⁰. Dlatego jedną z dziedzin, w której małżonkowie i cała rodzina odgrywają szczególną i niezastąpioną rolę, jest wychowanie religijne, poprzez które wzrastają oni jako Kościół domowy¹¹. Funkcja wychowawcza ustawia rodzinę w obrębie Kościoła jako prawdziwy podmiot ewangelizacji i apostołstwa¹².

Małżeństwo według zamysłu Bożego jest rzeczywistym powołaniem do szczególnego stanu i życia łaską. Z tego względu rodzi się potrzeba odpowiedzialnego i specjalnego przygotowania do dojrzałego przyjęcia tej sakramentalnej tajemnicy. To przygotowanie, podobnie jak samo powołanie małżeńskie, nazywane jest specyficzną drogą wiary i miłości. Jego charakter powinien wpłynąć na świadomość młodych małżonków, by przyjąć ten sakrament jako Dobrą Nowinę

⁸ „Rodzice mają najcięższy obowiązek i najpierwsze prawo troszczenia się zgodnie, według swoich możliwości, o wychowanie potomstwa zarówno fizyczne, społeczne i kulturalne, jak i moralne oraz religijne” (KPK kan. 1136). „Rodzice oraz ci, którzy ich zastępują, mają obowiązek i zarazem prawo wychowania potomstwa. Rodzice katolicy mają ponadto obowiązek i prawo dobrania takich środków i instytucji, przy pomocy których, uwzględniając miejscowe warunki, mogliby lepiej zadbać o katolickie wychowanie swoich dzieci” (KPK kan. 793 § 1). Zob. R. Sztuchmiller, *Rodzicielski obowiązek wychowania dzieci do życia eucharystycznego*, „Katecheta” 32:1988 nr 183, s. 17-23.

⁹ H. Wejman, *Rodzina: jedna, święta, katolicka i apostołska – źródło odnowy świata i Kościoła*, „Szczecińskie Studia Kościelne” 3:1992, s. 62.

¹⁰ FC 51.

¹¹ Małżeństwo i rodzina nie przestaną nigdy być przedmiotem duszpasterskiej troski Kościoła. Jednak Kościół chciałby, by to samo zadanie przejmowała na siebie także sama rodzina, aby ona sama stała się podmiotem wychowania wszystkich razem i każdego z osobna członka rodziny ku pełni człowieczeństwa, ku pełnej dojrzałości w Chrystusie i aby w ten sposób wzięła na siebie jako Kościół domowy, odpowiedzialność za dzieło ewangelizacji świata. Nigdy katecheta nie zastąpi katechezy rodziców, katechezy dnia powszedniego. Kościół świata jest bowiem Kościołem rodzin, a jakości jego tkanki decyduje zdrowie jego poszczególnych komórek, małych Kościołów. Nigdzie tak jak w rodzinie, nigdzie z równą troską nie jest przeżywany poszczególny człowiek, jego dzieje i jego cały ludzki los, doczesny i wieczny, w sposób odpowiadający jego jedyności i niepowtarzalności. Nigdzie też poza rodziną nie można stworzyć równie optymalnych i skutecznych warunków dla inicjacji życia nadprzyrodzonego i jego pełnego rozwoju poszczególnych jej członków (FC 49-50); zob. LdR 16.

¹² LdR 16.

i później, pełniąc rolę rodziców, przyczynić się do ewangelizacji ludzkości¹³. Może to dokonać się tylko wtedy, gdy najpierw sami małżonkowie chrześcijańscy odkryją i docenią piękno oraz wartości, które przynosi im Chrystus w przymierzu małżeńskim. Wówczas stanie się to drogą świadectwa, składaną w Kościele i świecie¹⁴. Wiąż z Bogiem i wiąż małżeńska rodziców dzieci jest więc podstawą dojrzałego przygotowania do sakramentalnego małżeństwa¹⁵.

Proces przygotowania do małżeństwa chrześcijańskiego, rozumiany jako droga wiary, nie rozpoczyna się w wieku młodzieńczym, a kończy uroczystą celebracją sakramentu, lecz jest zapoczątkowany u zarania życia kandydata do małżeństwa, poprzez wychowanie religijno-moralne, a potem rozciąga się na całe życie. Wiara budowana w rodzinie, a także pomoc Kościoła, zwłaszcza poprzez wpływ katechezy i liturgii, powinny w konsekwencji przygotować ludzi młodych do świadomej i wolnej celebracji sakramentu małżeństwa¹⁶.

II. Istota wychowania chrześcijańskiego

Soborowa deklaracja *Gravissimum educationis* podejmuje próbę określenia istoty i celowości wychowania chrześcijańskiego. Najpierw zaznacza, że prawdziwe wychowanie zdąża do kształtowania osoby ludzkiej w kierunku jej celu ostatecznego i do dobra społeczności, w której tenże człowiek przebywa¹⁷. Dokument ów podkreśla konieczność uwzględniania w procesie wychowania osiągnięć nauk psychologicznych, pedagogicznych i dydaktycznych, w celu udzielenia pomocy dzieciom i młodzieży w ich harmonijnym rozwoju wrodzonych właściwości fizycznych, moralnych i intelektualnych. Wychowanie chrześcijańskie prowadzi do zdobywania zmysłu odpowiedzialności i do podejmowania nieustannego wysiłku za własne życie¹⁸. Według nauczania Soboru Watykańskiego II nie przeciwstawia się ono wychowaniu naturalnemu, lecz

¹³ Zdaniem Jana Pawła II nie wystarczy obecnie tylko krytycznie oceniać różne propozycje kulturowe, które rodzą się we współczesnym świecie. Trzeba również „tworzyć kulturę małżeńską i rodzinną, która urzeczywistni w dzisiejszej Europie ludzką i chrześcijańską tożsamość małżeństwa i rodziny: to zadanie wchodzi w zakres ewangelizacyjnej misji Kościoła, który nadto powinien starać się o odbudowanie jedności pomiędzy wiarą chrześcijańską i europejską kulturą w tym co odnosi się do rodziny”. Jan Paweł II, *Kościół wobec problemów rodziny w Europie*, s. 26.

¹⁴ PdSM 10.

¹⁵ Zob. M. Dziewiecki, *Boży zamysł wobec małżeństwa i rodziny*, [w:] *Przygotowanie do życia w małżeństwie i rodzinie. Wychowanie seksualne*, E. Materski [i in.] (red.), Sandomierz 1997, s. 125-136.

¹⁶ PdSM 16.

¹⁷ S. Kunowski twierdzi, że zaznaczona w *Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim* podwójność celów wychowania stwarza dopiero harmonijną „jedność w wielości”, w której cechy naturalno-społeczne zostają przeniknięte jednością moralno-duchową. Zob. S. Kunowski, *Podstawowe zasady wychowania*, AK 60:1968 nr 359, s. 414-424.

¹⁸ DWCH 1.

nadaje mu ewangeliczny blask¹⁹. Mają do niego prawo wszyscy chrześcijanie, którzy jako nowe stworzenie dzięki odrodzeniu z wody i z Ducha Świętego nazywają się dziećmi Bożymi. Wychowanie to zdąży nie tylko do pełnego rozwoju osoby ludzkiej, lecz także uwzględni przede wszystkim to, aby ochrzczeni, wprowadzani stopniowo w tajemnicę Zbawienia, „stawali się z każdym dniem coraz bardziej świadomi otrzymanego daru wiary”²⁰.

Soborowa *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim* ukazuje ideał i kierunek chrześcijańskiego wychowania. Ideał ten jest kompleksem zintegrowanych ze sobą celów, dających opis w pełni dojrzałej osobowości ludzkiej²¹. Chrześcijański ideał wychowawczy sprowadza się do personalistycznej koncepcji człowieka doskonałego na miarę obecnych czasów²². Ideał ów nadaje kierunek i charakter celom, występującym w wychowaniu na wszystkich płaszczyznach rozwoju młodego człowieka. Chrystocentryczny ideał wychowania oznacza, że Zbawiciel jest punktem wyjścia i dojścia całokształtu działalności wychowawczej Kościoła i rodziny chrześcijańskiej²³. Polega on bowiem na kształtowaniu człowieka odkupionego przez Chrystusa, aby stał się doskonałym na miarę Chrystusa²⁴. Wiara w Jezusa Chrystusa jest bowiem siłą wychowującą, dającą jasną orientację w życiu²⁵. Celem więc chrześcijańskiego wychowania jest prowadzenie młodych ludzi ku doskonałości na miarę wieku pełności Chrystusowej (Ef 4, 13). Realizacja natomiast tego celu przyczynia się do budowania i wzrostu Ciała Mistycznego, prowadzi do dawania świadectwa ewangelicznej nadziei i kształtuje po chrześcijańsku cały świat²⁶.

Wychowanie chrześcijańskie jest procesem budzenia w dziecku wiary tak, by stała się ona treścią jego życia i działania. Rodzice, którzy włączają się w historię życia swoich dzieci, włączają się także w historię ich wiary. Mogą ją otworzyć albo postawić zaporę²⁷. Rodzicielskie wspieranie potomstwa w jego rozwoju osobowości, a więc i religijności, powinno prowadzić do osiągnięcia przez nie zdolności osiągnięcia ostatecznego celu człowieka, który na ziemi dokonuje się poprzez osobisty kontakt z Bogiem, modlitwę i sakramenty święte, otwarcie

¹⁹ Zob. J. Tarnowski, *Gravissimum educationis*, AK 60:1968 nr 359, s. 397-405.

²⁰ DWCH 2.

²¹ H. Muszyński, *Zarys teorii wychowania*, Warszawa 1981, s. 154.

²² P. Poręba, *Ideał wychowawczy w Deklaracji*, AK 60:1968 nr 359, s. 407.

²³ Jednym z zasadniczych postulatów Soboru Watykańskiego II stało się potwierdzenie konieczności kierowania się w pracy wychowawczej chrystocentryzmem. Taki nurt pedagogiczny oświeca i wzmacnia wiarę, karmi życie wedle ducha Chrystusowego oraz doprowadza do świadomego i czynnego uczestniczenia w misterium liturgicznym oraz pobudza do działalności apostołskiej (DWCH 4). Zob. H. Szmulewicz, *Postulat chrystocentrycznej koncepcji wychowania*, [w:] *Wychowanie chrześcijańskie*, A. Solak (red.), Tarnów 2002, s. 36-52.

²⁴ DWCH 2; zob. A. Skreczko, *Wychowanie chrześcijańskie*, [w:] SMiR, s. 479.

²⁵ A. Vergote, *Jezus Chrystus jako fundament wychowania*, CompP 11:1991 nr 62, s. 89-97.

²⁶ DWCH 2.

²⁷ D. Emeis, *Rodzice jako katecheci*, SSHT 13:1980, s. 59-63; zob. S. Siara, *Uwarunkowania kulturalno-społeczne religijnego wychowania w rodzinie*, HD 50:1981 nr 183, s. 38-41.

się na Jego zbawczą obecność, mówienie do Boga i słuchanie Go. Rezultatem tego jest pełnienie woli Bożej, wyrażające się w zachowywaniu Bożych zasad. Wychowanie takie nie może ograniczyć się tylko do przekazywania dziecku norm i przykazań. Treścią wychowania jest sama Osoba Boga, powiązanie całego życia człowieka z Nim. Rodzice przekazując wiedzę o Bogu, powinni przede wszystkim promieniować wiarą wyrażającą się w życiu, która stworzy w dziecku atmosferę do jej przyjęcia²⁸. Religijność domaga się otwarcia na podstawowe siły duchowe człowieka. Rodzice natomiast, jako pierwsi zwiastunowie wiary, decydują o charakterze religijnym wychowania i nadają mu konkretny kształt²⁹.

Istotnym rysem wychowania chrześcijańskiego jest ukazanie potomstwu realnej obecności Boga w rodzinie, co jednocześnie stanowi wejście w Boską pedagogię. Zdaniem Jana Pawła II, Odwieczne Słowo Ojca, stając się człowiekiem, objawiło człowiekowi jego własne człowieczeństwo i właściwe znaczenie wychowania. Przez Chrystusa wychowanie w rodzinie i poza rodziną zostało wprowadzone w zbawczy wymiar Boskiej pedagogii skierowanej do wszystkich ludzi i wszystkich rodzin³⁰. Święta Rodzina z Nazaretu stała się pierwszą szkołą intensywnego przeżywania chrześcijańskiego orędzia oraz miejscem przeżywania wielu doniosłych, zarówno ludzkich jak i Boskich tajemnic. Do najważniejszych z nich należą miłość i dar życia³¹.

Dokumenty Kościoła powszechnego wyszczególniają następujące zadania rodziców jako chrześcijańskich wychowawców: wprowadzenie w poznanie prawd wiary i kształtowanie prawdziwego obrazu Boga, wprowadzenie w życie modlitwy i sakramentów, wychowanie do odpowiedzialności za dobro wspólne, wprowadzenie do wspólnoty ludzkiej i kościelnej, wychowanie moralne i odkrywanie życiowego powołania. Całe środowisko rodzinne wezwane jest przede wszystkim do bycia współpracownikami łaski Bożej i świadkami wiary, by jak najpełniej uczestniczyć w powszechnym kapłaństwie Chrystusa³².

²⁸ J. Wilk, *Znaczenie pierwszych doświadczeń dla religijnego wychowania małego dziecka w rodzinie*, Lublin 1987, s. 105; zob. E. Wójcik, *O wychowaniu dzieci i młodzieży*, Pelplin 1993.

²⁹ DA 11; zob. DWCH 3; Jan Paweł II, *Rodzice są pierwszymi zwiastunami wiary dla swoich dzieci, Przemówienie do członków plenarnego zebrania Papieskiej Rady ds. Rodziny* (10.10.1986), NP T. IX/2, s. 507-510.

³⁰ Jan Paweł II wielokrotnie podkreślał relacje Jezusa ze swoją rodziną, które pokazują niezastąpioną rolę misji i powołania rodziny. Syn Boży dla zbawienia świata przyjął za swoją ludzką Rodzinę z Nazaretu i uczynił ją świętą. Większość lat swego życia na ziemi przeżył w rodzinie. W taki sposób zjednoczył się poniekąd z każdą ludzką rodziną i na każdej wycisnął znamię świętości. Rodzina była miejscem ukrycia Syna Bożego na ziemi. W niej prowadził swe życie ukryte. Ale w niej też ukrył skarby życia i świętości (LdR 16).

³¹ Jan Paweł II mówił, że podobnie jak Święta Rodzina z Nazaretu, która była uprzywilejowanym miejscem miłości, w której panował wzajemny szacunek wobec każdej osoby i jej powołania, tak i ludzka rodzina chrześcijańska jest i być powinna wspólnotą miłości i życia, które są jej podstawowymi wartościami. Jan Paweł II, *Rodzinę buduje się modlitwą*. Przemówienie na Anioł Pański w Watykanie (12.10.1980), [w:] APzJPII, s. 286-287.

³² DA 11; zob. KK 11; FC 38-62.

III. Misja rodziny jako Kościoła domowego

Wychowanie chrześcijańskie posiada swe fundamentalne źródło w fakcie bycia rodziny Kościołem domowym³³. Już Ojcowie Kościoła nazywali tę wspólnotę „małym Kościołem” lub „Kościołem domowym”³⁴. Takim określeniem wyrażali przekonanie, że rodzina stanowi naturalne środowisko uobecniania się Kościoła i jest powołana do budowania Królestwa Bożego w dziejach ludzkości przez udział w życiu i posłudze Kościoła³⁵. Rodzina jest wpisana w tajemnicę Kościoła i w sposób szczególny jest uczestnikiem jego zbawczego posłannictwa. Matka-Kościół rodząc, wychowując i budując rodzinę chrześcijańską wypełnia wobec niej zbawczą misję, daną przez samego Chrystusa. Poprzez głoszenie Słowa Bożego objawia jej prawdziwą tożsamość, czyli ukazuje czym ona jest i czym powinna być wedle zamysłu Bożego. Sprawując natomiast sakramenty, umacnia, wzbogaca i uświęca ów „Kościół w miniaturze” łaską Chrystusową³⁶.

Rodzina, wywodząc się z małżeństwa chrześcijańskiego, rodzi nowych obywateli społeczności ludzkiej, którzy dzięki łasce Ducha Świętego, stają się przez sakrament chrztu synami Bożymi czyli tworzą Lud Boży, aby trwał poprzez wieki³⁷. Oznacza to, że zadanie wychowawcze rodziców staje się prawdziwą posługą Kościoła w dziele budowania jego członków. Kościół świata jest bowiem Kościołem rodzin, a o jakości jego tkanki decyduje zdrowie jego poszczególnych komórek, „małych Kościołów”. Kościół, który rodzi rodzinę, rodzi się także w rodzinie. Dlatego rodzina chrześcijańska jest Kościołem domowym w znaczeniu ontycznym i moralnym³⁸. Nabierające szczególnej godności wychowawcze posłannictwo rodziców, otrzymane wraz z sakramentem małżeństwa, powinno być realizowane w poświęceniu się dziełu wychowania dzieci oraz przyjęte w poczuciu odpowiedzialności wobec Boga, który ojca i matkę powołuje i posyła, ażeby budowali Kościół w dzieciach. To budowanie sprawia, że Kościół domowy staje się, tak jak wielki Kościół, nauczycielem i matką³⁹.

³³ KK 11.

³⁴ Pierwszym Ojcem Kościoła, który użył terminu ecclesiola, czyli mały Kościół był św. Jan Chryzostom. M. Marczewski, *Jak należy rozumieć termin „Kościół domowy”?*, „Chrześcijanin w świecie” 25:1993 nr 4, s. 49-52; zob. E. Osewska, *Rodzina Kościołem domowym*, „Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne”, 58:1996 nr 4, s. 65.

³⁵ PZMR 11; zob. J. Wilk, *Rodzina Kościołem domowym*, CzST 13:1980, s. 183-204.

³⁶ FC 49.

³⁷ KK 11, 31; zob. ChL 9; KKK 1655.

³⁸ K. Majdański, *Wspólnota życia i miłości. Zarys teologii małżeństwa i rodziny*, Poznań-Warszawa 1983, s. 151-155; zob. W. Tabaczyński, *Kościół domowy w świetle nauki Papieża Jana Pawła II*, AK 86:1994 nr 509, s. 15-29; S. Napierała, *Eklezjalność rodziny chrześcijańskiej w świetle nauki Soboru Watykańskiego II*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 5:1984, s. 151-157.

³⁹ FC 38; zob. Jan Paweł II, *Rodzina przedmiotem i podmiotem misji*. Homilia na otwarcie Synodu Biskupów (26.09.1980), NP T. III/2, s. 385-388.

Misja wychowawcza chrześcijańskich rodziców powinna prowadzić do pierwszego doświadczenia Kościoła przez ich dzieci. Wychowanie do wiary zaczyna się wtedy, gdy członkowie rodziny pomagają sobie wzrastać w wierze przez świadectwo życia chrześcijańskiego zgodnego z *Ewangelią*⁴⁰. Świadectwo przynależności do Kościoła, składane w środowisku rodzinnym, ukazuje potomstwu właściwy kierunek wychowawczy oraz potwierdza konieczność odkrywania głębi, do jakiej prowadzi wiara i miłość Jezusa Chrystusa. Owo budowanie Kościoła w rodzinie utwierdza i umacnia w duszach dzieci wieloraki dar łaski Bożej, powodującej wzrost dziecięctwa Bożego⁴¹. Świadectwo wiary włączone w religijny proces wychowawczy ukazuje znaczenie pierwszych wychowawców⁴². Podstawową rolę pełni tu osobowość religijna rodziców, przejawiająca się w ich praktykach religijnych, postawach, sądach i decyzjach⁴³. Poprzestawanie bowiem tylko na zachętach, nakazach i zakazach wynaturza działania wychowawcze, nadając im znamiona presji i nacisku. To zaś prowadzi do skutków odwrotnych od zamierzonych⁴⁴. Religii bowiem nie można się nauczyć tylko intelektualnie, lecz trzeba jej doświadczyć⁴⁵. To życie osób bliskich, dzięki irradacji uczuć, staje się dziecku drogą, a ich sprawy religijne stają się dla niego wartościowe⁴⁶.

Rodzina chrześcijańska swoje posłannictwo w Kościele spełnia w sposób sobie właściwy i odrębny⁴⁷. Posiada bowiem własny stan i porządek życia, szczególnie uobecnia się jako głęboka wspólnota życia i miłości⁴⁸. Rodzina będąc naturalną i najbardziej fundamentalną wspólnotą ludzką, urzeczywistnia siebie jako Kościół przez służbę jemu i całemu społeczeństwu. Może to czynić na sposób wspólnotowy⁴⁹, czyli wspólnie: małżonkowie jako para, rodzice, dzieci, dziadkowie i inne bliskie osoby jako rodzina. Atutem chrześcijańskiej rodziny

⁴⁰ KKK 2226.

⁴¹ FC 39; zob. DWCH 2.

⁴² CTr 68.

⁴³ Świadectwo rodziców jest podstawowym warunkiem rozwoju religijnego w kontekście życia wspólnotowego całej rodziny. Dziecko jest swoistym „satelitą”, krążącą wokół swoich najbliższych. Dlatego musi widzieć, czy też być przekonywane w czynach i postawach, że kwestie religijne są dla jego rodziców najważniejsze, są przedmiotem najwyższego zainteresowania. Jeżeli ci „pierwsi wychowawcy” takimi będą, wówczas i ono zacznie się skłaniać do takiego życia. C. Walesa, *Rozwój religijności człowieka*, t. 1: *Dziecko*, Lublin 2005, s. 86.

⁴⁴ S. Łabendowicz, *Odpowiedzialność Kościoła dla chrześcijańskiego wychowania*, „Studia Diecezji Radomskiej”, 2:1999, s. 260.

⁴⁵ DWCH 3/

⁴⁶ S. Styrna, *Znaczenie wychowania w rodzinie*, AK 62:1970 nr 369, s. 97.

⁴⁷ FC 50.

⁴⁸ KK 11.

⁴⁹ Według psychologii religii, podstawowym sposobem nabywania sensu ludzkiego, pogłębionego o treści religijne jest partycypacja w życiu wspólnoty osób wierzących. Sens ten jest ujmowany niejako od środka, poprzez procesy uczestniczenia lub komunikowania się ze znaczącymi osobami wierzącymi. Jest to tzw. czynnik osobowo-społeczny. Wszystkie formy aktywności religijnej małego dziecka zawsze zachodzą w kontekstach społecznych i są uwarunkowane mechanizmami ludzkiego współżycia z dorosłymi, szczególnie przez podzielenie

jest budowanie Królestwa Bożego w codziennej rzeczywistości przez przeżywanie wyłącznej, wiernej i płodnej miłości małżeńskiej oraz realizowanie misji prorockiej, kapłańskiej i królewskiej Jezusa Chrystusa i Jego Kościoła. Rdzeniem zbawczego posłannictwa tej wspólnoty, dla Kościoła i w Kościele jest miłość i życie⁵⁰. Wiara i wzajemna miłość rodziców są więc cennym obrazem miłości Boga do odczytania przez dzieci⁵¹.

IV. Atmosfera religijna domu rodzinnego

Urzeczywistnianie się wychowania chrześcijańskiego następuje przede wszystkim dzięki stworzeniu w rodzinie właściwej atmosfery religijno-wychowawczej. Małżonkowie chrześcijańscy, wraz z innymi domownikami, są wezwani do założenia ogniska rodzinnego, w którym powinna panować czułość, przebaczenie, szacunek, wierność i bezinteresowna służba⁵². Oni stając się dla swych dzieci pierwszymi wychowawcami i głosicielami wiary, mogą najlepiej ze wszystkich, słowem i przykładem, przysposabiać je do życia chrześcijańskiego i apostołskiego⁵³. Badania naukowe potwierdzają, że głównymi metodami religijnego wychowania, stosowanymi przez rodziców są: dawanie przykładu własnej wiary, zachęta do praktyk religijnych i częste rozmowy na tematy religijne⁵⁴.

Atmosfera religijnego wychowania wytwarza się na tle żywej wiary rodziców i osób znaczących dla dziecka, a przejawiającej się głównie w osobistych ich przekonaniach i postawach religijnych. Funkcja religijna może więc być realizowana w sposób ułatwiony, w klimacie wzajemnej życzliwości i szczerości między członkami rodziny⁵⁵. Taki klimat budzi najważniejsze dla dziecka i fundamentalne dla jego religijności doświadczenia: zaufania, miłości i przebaczenia⁵⁶. Atmosfera panująca w domu jest czynnikiem decydującym o skuteczności wychowania w ogóle. Szczęście rodzinne jest tzw. przedreligijnym warunkiem religijności dziecka: jego religijnej świadomości, uczuć, preferencji, więzi ze wspólnotą osób wierzących, praktyk, zaczątków moralności, pierwszych doświadczeń i przejawów wiary. Wszystkie elementy religijności dziecka, a szczególnie jego pojęcie lub obraz Boga, Chrystusa, nieba, Kościoła powinny być przeniknięte uczuciami,

uwagi, naśladowanie, apelowanie, wprowadzanie czy modelowanie. Zob. C. Walesa, *Rozwój religijności człowieka*, dz. cyt., s. 16-17.

⁵⁰ FC 50; zob. HV 9.

⁵¹ J. Grześkowiak, *Łaska sakramentu małżeństwa*, AK 79:1987 nr 471, s. 300.

⁵² KKK 2223.

⁵³ Por. DA 11; zob. R. Sauer, *Wychowanie religijne w rodzinie*, „Znak” 32:1980 nr 314-315, s. 937-950.

⁵⁴ H. Krzysteczko, *Pomoc w dojrzewaniu do miłości, małżeństwa i rodziny*, Katowice 2000, s. 263-266.

⁵⁵ T. Kukołowicz, *Obyczajowość rodziny chrześcijańskiej czynnikiem wychowania*, [w:] *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, F. Adamski (red.), Kraków 1984, s. 444-459.

⁵⁶ R. Sauer, *Wychowanie...*, dz. cyt., s. 940.

których dziecko może doznawać w rodzinie. Trwały kontakt z Bogiem tworzy się na podstawie pierwszych doświadczeń z bliskimi osobami⁵⁷. Jest to proces religijnego wzrostu, rozbudzany i oparty na tzw. zaufaniu pierwotnym, możliwy dzięki doświadczaniu na co dzień matczynej i ojcowskiej miłości⁵⁸. Wiara dziecka powstaje we wzajemnym związku z tym, co ono słyszy i widzi. Jeżeli natomiast jest brak bodźców religijnych, zwłaszcza we wczesnym dzieciństwie, może to być pierwszą przyczyną niewiary i zaniedbywania praktyk religijnych w życiu dorosłym i w rodzinie przez siebie założonej.

Rodzina daje dziecku stabilne środowisko, potrzebne do właściwego rozwoju. Zapewnia w pełni poczucie bezpieczeństwa i przynależności. Ważnej racji uzasadniającej nadrzędną rolę rodziny w procesie wychowania religijnego, zwłaszcza wobec małego dziecka, należy doszukiwać się w jego sferze emocjonalnej. Z rodzicami łączy dziecko silna więź uczuciowa. Matka i ojciec są dla niego całym światem. Dzięki kontaktom z nimi, szczególnie w początkowym etapie życia, małe dziecko nabywa coraz większego zaufania do siebie i własnych sił, a także do innych osób, na pierwszym jednak miejscu do matki i ojca, a z czasem do Boga⁵⁹. Rodzaj i intensywność uczuć, występujących między dzieckiem a rodzicami wpływa na jakość uczuć między dzieckiem a Bogiem⁶⁰. Wiara i dobrze przeżywana płaszczyzna emocjonalna w rodzinie, prowadzi dziecko do pierwszego doświadczenia religijnego, jakim jest postawa modlitewna rodziców. Dziecko przeżywa to ze zdziwieniem, a zarazem w realny sposób odczuwa, że jest Ktoś trzeci, którego nie widać, i do którego zwracają się rodzice⁶¹.

Dziecko najbardziej wierzy i ufa ojcu i matce, ich autorytet całkowicie uznaje i przyjmuje ich świadectwo⁶². Rodzice kształtują zaufanie i właściwy stosunek dziecka do innych osób, dostarczają mu niepowtarzalną szansę rozwoju. Bliskość i bezpośredniość osób, stałe i regularne powtarzanie sytuacji sprawia, że dziecko w rodzinie wchodzi w związki wychowawczo najwartościowsze. W konsekwencji taka atmosfera najlepiej przygotowuje do kontaktu z Bogiem. Dziecko na początku wychowania nie zdaje sobie z tego sprawy, najczęściej też nie uświadamia sobie tego jego otoczenie. Jednak doświadczenie zaufania, bliskości i miłości, szczególnie w pierwszych sześciu latach życia, ma duże znaczenie dla jego religijnych wyobrażeń. W ten sposób dziecko nabywa religijnych doświadczeń. Wszelkie starania rodziców, by uczynić świat dziecka radosnym i bezpiecznym są podstawą wychowania religijnego. Wzrost dziecka we właściwej atmosferze

⁵⁷ C. Walesa, *Religijne wychowanie małego dziecka*, „Powiernik Rodzin” 9:1997 nr 4, s. 4.

⁵⁸ A. Solak, *Formacja religijności dziecka przedszkolnego w procesie wychowania światopoglądowego*, [w:] *Wychowanie chrześcijańskie*, tenże (red.), Tarnów 2002, s. 69-77.

⁵⁹ Z. Marek, *Wychować do wiary*, Kraków 1996, s. 32.

⁶⁰ J. Müller, *Modlimy się z dziećmi*, Kraków 1992, s. 12.

⁶¹ A. Kulpaczyński, *Katechetyczna dydaktyka modlitwy*, Lublin 1989, s. 119.

⁶² H. Filipczuk, *Dlaczego rodzice?*, Warszawa 1996, s. 21.

rodzinnej kumuluje w nim także doświadczenie miłości i sprawiedliwości, pojęć podstawowych dla zrozumienia przymiotów Boga⁶³.

Atmosfera domu, uczucia i postawy religijne rodziców są niezmiernie ważne w procesie kształtowania się w dziecku obrazu i pojęcia Boga. Proces ten jest uwarunkowany typem kontaktów dziecka z rodzicami. Jeżeli odczuwa ono, że jest kochane i akceptowane przez najbliższych, wówczas w przyszłości będzie pojmowało Boga jako miłość⁶⁴, który to obraz najbardziej odpowiada chrześcijańskiemu Bogu⁶⁵. Prawdziwy obraz Boga-Ojca rodzi się w specyficznych zależnościach, jakie istnieją między dzieckiem a ojcem⁶⁶. W zależności od postawy ojca, od przyjemnych lub przykrych doznań w kontaktach z ojcem, dziecko kształtuje sobie obraz Boga troskliwego, czułego, miłego lub Boga siejącego grozę, surowego czy karzącego⁶⁷.

Rodzinne środowisko wychowawcze buduje atmosferę religijną także poprzez warunki materialne. Są nimi wszystkie widzialne symbole wiary, używane przez poszczególne osoby oraz obecne w wystroju domu: medaliki, różańce, krzyże, obrazy religijne, księga *Pisma Świętego*, modlitewniki, figury Chrystusa, Matki Bożej i świętych, woda święcona i kropidło, biblioteczka katolickich książek i czasopism. Jest zalecane, by w chrześcijańskiej rodzinie, obecny był tzw. domowy ołtarzyk, przy którym gromadzi się rodzina na wspólną modlitwę. Troska rodziców o obecność symboli i znaków religijnych w domu rodzinnym staje się jednym z czynników budowania w potomstwie wyobraźni religijnej i pobożności⁶⁸.

V. Prorocka funkcja rodziny

Rodzina chrześcijańska jako główny podmiot wychowujący bierze udział w posłannictwie prorockim Chrystusa i Kościoła, jest wspólnotą ewangelizowaną i ewangelizującą⁶⁹. Paweł VI stwierdził, że w łonie rodziny wszyscy jej członkowie ewangelizują, a także podlegają ewangelizacji⁷⁰. Oznacza to, że ro-

⁶³ Rodzina rodząc w dziecku zaufanie, miłość, poczucie akceptacji, bezpieczeństwa i sprawiedliwości stwarza podstawy do zaistnienia aktu wiary. Jednocześnie młody człowiek, z nabytymi od najbliższych w najwcześniejszym okresie rozwoju, pojęciami i postawami religijno-moralnymi wchodzi w okres szkolny w celu pogłębienia wiedzy religijnej. Doświadczenia atmosfery domu i świadectwa wiary „pierwszych wychowawców” będą jednak odgrywać zasadniczą rolę przez całe życie. H. Krzysteczko, *Pomoc w dojrzewaniu...*, dz. cyt., s. 229-242.

⁶⁴ 1 J 4, 8.

⁶⁵ J. Król, *Obraz posiadanego ojca a pojęcie Boga u dzieci*, [w:] *Psychologia religii*, Z. Chlewiński (red.), Lublin 1982, s. 189.

⁶⁶ K. Misiaszek, *Wychowanie do wiary...*, dz. cyt., s. 119.

⁶⁷ J. Król, *Obraz...*, dz. cyt., s. 205; zob. A. Tomkiewicz, B. Pawłowska, *Akceptacja w rodzinie a postawa religijna młodzieży w świetle analizy transakcyjnej*, RT 46:1999 z. 6, s. 168.

⁶⁸ Zob. J. Wysocki, *Rytuał rodzinny*, Olsztyn 1990, s. 21-22.

⁶⁹ FC 52.

⁷⁰ EN 71.

dzina przyjmuje, a zarazem głosi Słowo Boże, że w niej zakorzenia się *Ewangelia* i przez nią rozkrzewia⁷¹. Owa posługa ewangelizacji i katechizacji jest bowiem rodzicielskim wychowaniem do wiary, które w konsekwencji powinno przygotować potomstwo do przyjęcia Bożego zamysłu o małżeństwie i późniejszego życia w nim tą wiarą.

Funkcja prorocka rodziny zakłada bezwzględną konieczność katechezy rodzinnej, która poprzedza i ubogaca pozostałe formy nauczania wiary⁷². Jest to przywilej i zadanie rodziców, by od wczesnego dzieciństwa ewangelizowali swoje dzieci⁷³. Katecheza rodzinna powinna prowadzić do poznania, miłości i czci Boga, do odkrycia podstawowych prawd wiary oraz do doświadczenia miłości bliźniego⁷⁴. W domu rodzinnym dziecko zdobywa pierwsze informacje na temat Boga, wiary i jej znaczenia w życiu. Pośród najbliższych powinno poznawać zasady oraz wzorce postępowania życia chrześcijańskiego i uczyć się nimi żyć. Życie rodzinne przepełnione autentyczną atmosferą miłości, wraz z jego radościami i trudnościami jest dla dziecka pierwszą i najlepszą katechezą⁷⁵. Wzajemne odnoszenie się rodziców do siebie i dziecka, szacunek i życzliwość, codzienność oparta na wartościach chrześcijańskich, wspólna modlitwa i systematyczne korzystanie z sakramentów świętych stanowią konieczną podstawę w misji wychowania dziecka do właściwego rozumienia wiary katolickiej oraz małżeństwa i rodziny⁷⁶. Wychowawczą funkcję prorocką, rodzice wraz z innymi osobami współwychowującymi, np. dziadkami, powinni realizować przez

⁷¹ Paweł VI podkreślał, że rodzina, podobnie jak cały Kościół, jest polem, na które przenosi się *Ewangelię* i z którego ona się rozkrzewia. Rodzice nie tylko dzielą się z dziećmi *Ewangelią*, ale mogą od nich odebrać tę *Ewangelię* wyrażoną głęboko życiem. Ponadto wspólnota rodzina staje się głosicielką *Ewangelii* dla wielu innych rodzin oraz dla otoczenia, w którym żyje (EN 71). Zob. CTr 68; FC 52; PZMR 11.

⁷² FC 52; zob. KKK 2226; A. Romo Roman, *Prorocka rola rodziny*, ComP 23:2003 nr 136, s. 106-114.

⁷³ KKK 2225. Zdaniem Jana Pawła II katecheza rodzinna staje się jeszcze bardziej znacząca, wraz z nadejściem wydarzeń rodzinnych, takich jak przyjmowanie sakramentów, obchód świąt liturgicznych, narodziny dziecka czy żałoba. Wówczas konieczne jest wyjaśnienie chrześcijańskiego i religijnego sensu tych wydarzeń. Ma to często decydujący i trwały wpływ na dusze chłopców i dziewcząt, gdy tego rodzaju prawdy, dotyczące najważniejszych problemów wiary i życia chrześcijańskiego, są na nowo omawiane w atmosferze rodzinnej, przepełnionej miłością i szacunkiem. Ów trud, podjęty z tej racji, odpłaca się samym rodzicom, gdyż w tak nawiązanym dialogu katechetycznym każdy bierze i każdy daje. Por. CTr 68. Katechizacja domowa dzieci przyczynia się do kształtowania świadomości religijno-moralnej samych rodziców, a także przeciwdziała regresowi religijnemu ludzi dorosłych. Zob. B. Nowak, *Znaczenie słowa w procesie wychowania*, „Katecheta” 30:1986 nr 4, s. 168-171.

⁷⁴ DWCH 3.

⁷⁵ U. Dudziak, *Rodzina pierwszym miejscem katechezy*, [w:] *Miejsca katechezy. Rodzina, parafia, szkoła*, S. Kulpaczyński (red.), Lublin 2005, s. 35-36.

⁷⁶ S. Dziekoński, *Katecheza w przygotowaniu do małżeństwa*, SR 2003, nr 63-64, s. 120.

czytanie *Pisma Świętego*, katechizmu i różnych opowiadań religijnych⁷⁷. Dla małych dzieci jest możliwość wykorzystania tzw. *Biblii dla dzieci*. Oprócz tego, metodą opowiadania i perswazji, rodzice powinni stosownie do wieku, wyjaśniać wydarzenia biblijne i podstawowe prawdy wiary⁷⁸. Katecheza rodzinna zakłada swój specyficzny charakter i posiada szczególne cechy, takie jak: okazjonalność, spontaniczność, ścisły związek z życiem, bezpośredni wpływ osobowy, świadectwo wiary i oddziaływanie miłości⁷⁹.

Katechetyczne towarzyszenie dzieciom w rodzinie powinno rozciągać się na cały okres ich pobytu w rodzinie. W kontekście przygotowania do sakramentalnego małżeństwa szczególnie ważne są rozmowy na temat istoty małżeństwa, jego sakramentalności, nierozzerwalności oraz wierności małżeńskiej. Koniecznym jest odnoszenie się rodziców do nauki Kościoła w tych kwestiach, korzystanie z katolickiej literatury, a nade wszystko potwierdzanie swoim życiem świętości węzła małżeńskiego⁸⁰. Jan Paweł II wzywał rodziców chrześcijańskich, aby dla dobrego pełnienia posługi prorockiej w życiu rodzinnym ciągle podejmowali formację, otrzymaną skądinąd w sposób metodyczny⁸¹. Poszerzenie horyzontów wiedzy teoretycznej, a nade wszystko udział w grupach, ruchach czy stowarzyszeniach, inspirowanych *Ewangelią* i wiarą Kościoła, zawsze sprzyja

⁷⁷ J. Kochel, *Rodzina „szkołą Słowa Bożego”*, [w:] *Poznać Chrystusa. Program duszpasterski na rok 2001/2002*, Komisja Duszpasterstwa Ogólnego Konferencji Episkopatu Polski, Katowice 2001, s. 247-262.

⁷⁸ LP 62; zob. J. Szymczak, *Udział rodziny w prorockim urzędzie Jezusa Chrystusa*, „Szecińskie Studia Kościelne” 1:1991, s. 109-113. Katecheza rodzinna powinna rozciągać się na liczne rozmowy z dziećmi, dotyczące zagadnień religijnych. Mogą to być sporadyczne odpowiedzi na pytania dziecka, zorganizowany czas na katechetyczne refleksje, wspólne zajęcia związane z pracą domową dla katechez szkolnej lub rozmowy o Bożej obecności we wszystkim, co składa się na ludzkie życie. Rozmowy rodziców z dziećmi mają szczególne znaczenie w pierwszych latach ich życia, gdyż wyobrażenie i doświadczenie Boga z tego czasu jest rozstrzygające o rozwoju wiary w późniejszych okresach życia. W. Rodzewicz, *Funkcja rodziny w kształtowaniu pojęć i postaw religijnych dzieci*, „Studia Elbląskie” 1:1999, s. 151-163.

⁷⁹ Zdaniem E. Osewskiej i J. Stali rodzice, katecheci i duszpasterze rodzin powinni ciągle wypracowywać taki model katechez rodzinnej, aby uwzględniał wymogi współczesności i służył dobru rodziny. Obecnie wyróżnia się następujące modele: model interwencyjny (pomocy), model organizacji rodziny, model eklezjalny, model dynamicznej współpracy, model – matka katechetka. E. Osewska, J. Stala, *W kierunku katechez rodzinnej*, Kielce 2003, s. 30-31.

⁸⁰ DA 11.

⁸¹ Jan Paweł II w *Catechesi tradende* oraz *Familiaris consortio*, odnosząc się do kwestii konieczności katechez rodzinnej, zaznaczył, że jest ona szczególnie ważna tam, gdzie nie ma możliwości prowadzenia katechez kościelnej, gdzie ustawy przeciwne religii utrudniają samo wychowanie w wierze, gdzie z powodu rozpowszechnionego niedowiarstwa lub panującego laicyzmu nie daje się faktycznie możliwości pełnego rozwoju religijności. W takich środowiskach i sytuacjach Kościół domowy pozostaje jedynym miejscem, gdzie dzieci i młodzież mogą pobierać prawdziwą katechezę. Z tego powodu „rodzice chrześcijańscy muszą wciąż wkładać wysiłek, by się przygotować do katechizowania swych dzieci i by to zadanie wypełniać z nieustrudzonym zapalem” (CTR 68; zob. FC 52).

zdobywaniu nowych umiejętności wychowawczych⁸². Ponadto rodzice, jako pierwsi wychowawcy i głosiciele wiary, mają prawo rozstrzygnięcia o rodzaju nauczania religijnego ich dzieci a prawo to powinna uszanować każda władza cywilna⁸³.

VI. Kapłańska funkcja rodziny

Budowanie Kościoła domowego odbywa się także przez realizowanie funkcji kapłańskiej. Objawia ona rodzinę chrześcijańską jako dom wiary i modlitwy. Przygotowanie i uczestnictwo w życiu sakramentalnym oraz modlitwa rodzinna są znakami więzi z Bogiem i miłości do Niego. Powołanie i misja w kapłaństwie powszechnym ukazują istotę komunii małżeńskiej i rodzinnej oraz są wezwaniem do ciągłego dialogu z Bogiem. Jest on wspólną modlitwą męża i żony, rodziców i dzieci, a także innych domowników⁸⁴. Rodzina jako pierwsze miejsce wychowania do modlitwy staje się szczególnie ważna dla małych dzieci. Codzienna i wspólna modlitwa, a także czyniony rachunek sumienia oraz czytanie *Pisma Świętego* ustanawiają swoistą liturgię domową, która rodzi w dzieciach wiarę. Wspólne przeżywanie rodzinnej rozmowy z Bogiem jest najbardziej skutecznym sposobem nauczania potomstwa modlitwy osobistej i wprowadzeniem do modlitwy liturgicznej⁸⁵. Rodzice swoim świadectwem powinni uczyć własne potomstwo zaufania Panu Bogu poprzez modlitwę. Oni najlepiej mogą nauczyć form modlitwy dziękczynnej, uwielbienia, przeproszenia czy prośby. Sami modląc się, ukazują sens modlitwy prywatnej i liturgicznej, a także wartość i piękno kultu ku czci Matki Bożej oraz świętych⁸⁶.

Chrześcijańscy rodzice, spełniając misję codziennej modlitwy, realizują najskuteczniej przygotowanie własnych dzieci do pełnienia ich przyszłych ról, wypływających z powołań: małżeńskiego, kapłańskiego czy zakonnego⁸⁷. Atmosfera modlitwy i miłości staje się bowiem fundamentem do przekazu prawd wiary i moralności. Ten proces, wsparty osobistym przykładem rodziców, pozostawia w głębi serc dzieci ślady, których nie zdołają zatrzeć późniejsze wydarzenia życiowe oraz będzie wpływał na harmonię ich własnego życia małżeńsko-rodzinnego⁸⁸.

Dar sakramentu małżeństwa nie wyczerpuje się w samym obrzędzie liturgicznym, lecz konsekruje małżonków na całe życie i ich zadania rodzicielskie. Dłate-

⁸² FC 72; zob. DWCH 3.

⁸³ Kościół katolicki zawsze bronił prawa rodziców do wyboru wychowania zgodnego z wyznawaną przez nich wiarą. To prawo winno być bezwzględnie zabezpieczone (FC 40); zob. KDK 52; DWCH 2-3; DA 11; LdR 16; KPR art. 5; DDR 22.

⁸⁴ FC 59.

⁸⁵ KKK 2685; zob. A. Skreczko, *Wychowanie do życia w Kościele*, [w:] SMiR, s. 482.

⁸⁶ FC 59-61; zob. LP 62.

⁸⁷ DDR 20.

⁸⁸ FC 60; por. LP 63.

go wiara, nadzieja i miłość pierwszych wychowawców powinny być przełożone na konkretny język życia rodzinnego, a szczególnie na wychowanie religijne dzieci, ich inicjację sakramentalną i liturgiczną, w tym przygotowanie do zawarcia sakramentu małżeństwa. Na rodzicach spoczywa zadanie wprowadzenia dzieci w mistagogię Kościoła⁸⁹. Wspólna modlitwa od początków dzieciństwa i wczesny udział we Mszy Świętej wraz z rodzicami, rodzą przeczucie tajemnicy eucharystycznej⁹⁰. Zakłada to konieczność wprowadzenia tzw. rytmu dziennego dla modlitwy i rytmu tygodniowego dla Eucharystii⁹¹. Duchowość małżeńska i rodzinna są najcenniejszym fundamentem, na którym potomstwo może z wiarą budować swoje życie sakramentalne⁹². Istota tej duchowości wyraża się w uczestnictwie męża, żony i potomstwa w komunii miłości Osób Boskich, która zawsze ma charakter nieustannego obdarowywania. Jeżeli dzieci będą dobrze przygotowane do przyjęcia i praktykowania sakramentów: pojednania, Eucharystii i bierzmowania, wówczas z wiarą będą mogły i chciały przyjąć dar sakramentu małżeństwa⁹³.

Wychowanie liturgiczne wiąże się z rozwijaniem umiejętności świętowania, z kształtowaniem postawy zaufania jako fundamentu dla nawrócenia oraz wychowaniem do aktywnego uczestnictwa w Eucharystii⁹⁴. Świętowania domagają się ważne prawdy wiary, znaczące wydarzenia religijne i te, które w sposób istotny zmieniają życie rodziny. Święto dobrze przeżywane zbliża ludzi do siebie, staje się łącznikiem z Bogiem i z pokoleniami, jest czasem aktywnej twórczości i radości, poprzez swoje wartości i wspólne rytuały działa mocno na emocje i wywołuje głębokie przeżycia egzystencjalne, religijne i estetyczne⁹⁵.

⁸⁹ J. Hermans, *Wychowanie liturgiczne a mistagogia w rodzinie*, ComP 12:1992 nr 69, s. 47-59; zob. E. Sakowicz, *Małżeństwo wspólnotą dialogu*, HD 66:1997 nr 242-243, s. 112-120.

⁹⁰ CTr 10.

⁹¹ Wychowanie w wierze jest mistagogią nie tylko w odniesieniu do liturgii sprawowanej w Kościele, ale także w stosunku do Kościoła domowego. Proces ten powinien następować w rodzinie przez przygotowanie dzieci i młodzieży do udziału w życiu liturgicznym. Dlatego w miarę jak dziecko dorasta, rodzice zobowiązani są do wtajemniczenia w rzeczywistość Mszy Świętej, Komunii Świętej, adoracji Najświętszego Sakramentu oraz pozostałych sakramentów świętych. I. Celary, *Wychowanie liturgiczne w rodzinie chrześcijańskiej*, HD 72:2002 nr 265, s. 26-37.

⁹² FC 56; zob. KDK 48; M. Marczewski, *Jeszcze o duchowości małżeńskiej*, HD 71:2001 nr 261, s. 32-38; Z. Nosowski, *Zakochać się we własnej żonie*, „Więź” 46:2004 nr 550-551, s. 26-32; S. Stefanek, *Pedagogia serca i ciała – duchowość małżeńska i rodzicielska*, ComP 6:1986 nr 36, s. 46-55.

⁹³ E. Sakowicz, *Duchowość małżeńska*, HD 71:2001 nr 260, s. 56-61.

⁹⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, s. 7-27; zob. DDR 20; K. Skoczylas, *Katecheza przygotowująca do Pierwszej Komunii*, „Studia Włocławskie”, 9:2006, s. 182.

⁹⁵ Rodzina chrześcijańska jako istotny twórca i przekaziciel kultury ludzkiej jest instytucją stwarzającą optymalne warunki do świętowania. Należą do nich: określony czas i przestrzeń, odpowiednie rytuały, odpowiedni strój, wystrój pomieszczeń, obecność osoby znaczącej jako

Rodzina chrześcijańska jest wezwana do takiego świętowania niedzieli i innych świąt, by Jezus Chrystus był w jej centrum i stał się główną siłą jednoczącą cały dom⁹⁶. Właściwe przeżywanie niedzieli przez wspólny udział we Mszy Świętej, wspólny posiłek, wzajemne ofiarowanie czasu, odświętny ubiór oraz odwiedziny bliskich, powstrzymanie się od niepotrzebnych zajęć oraz twórczy odpoczynek mocno wpisują się w wychowanie do życia wiarą. Takie świętowanie jest szkołą poprawnego życia, wspólnotowego dzielenia się wiarą i miłością, realizacją wyższych wartości, a także twórczo wpływa na duchowy rozwój młodego człowieka. Nauczenie się w domu rodzinnym pobożnego uczestnictwa w kulcie Kościoła jest bogactwem potomstwa, które może wnieść to doświadczenie we własne małżeństwo⁹⁷. Jest to szczególnie ważne dla dzisiejszej młodzieży, która ma coraz słabszą więź z Kościołem⁹⁸. Wychowanie chrześcijańskie zakłada konieczność przygotowania się do świętowania. Na płaszczyźnie liturgicznej rodzice mogą zapoznać się ze Słowem Bożym, przypadającym na najbliższą niedzielę, by podzielić się nim z dziećmi. Powinni im tłumaczyć, czym jest moralny obowiązek uczestnictwa we Mszy Świętej w niedzielę i w inne święta. Swoim aktywnym uczestnictwem w liturgii mogą ukazać świadectwo wiary, co wpłynie na chętny udział w kulcie Kościoła ich dzieci, szczególnie w okresie dorastania. Do obowiązków rodziców należy inicjowanie wspólnych posiłków i zabaw, wybór osób i miejsc odwiedzin⁹⁹.

Rok liturgiczny przeżywany w rodzinie i znaczące jej wydarzenia wiążą się także z kultywowaniem różnych zwyczajów i obyczajów religijnych¹⁰⁰. Zwyczaje, a szczególnie obyczaje, które mają charakter bardziej trwałe, są ważnymi mechanizmami socjalizacji oraz przekazują wartości i normy cenione w rodzinie. Powinny być przekazywane z pokolenia na pokolenie¹⁰¹. Ich odrzucenie może

organizatora, możliwość aktywnego uczestnictwa wszystkich członków oraz dar wnoszony w świętowanie. L. Dyczewski, *Rodzina twórcą i przekazicielem kultury*, Lublin 2003, s. 75-84.

⁹⁶ DD 3.

⁹⁷ L. Dyczewski, *Rodzina...*, dz. cyt., s. 89-102.

⁹⁸ Zdaniem Z. Tyszki, dawniej rodzina była główną i skuteczną podporą Kościoła w religijnym wychowaniu młodego pokolenia; była instytucją rygorystycznej kontroli wypełniania wszelkich obowiązków religijnych zarówno dzieci, jak i dorosłych członków rodziny. Rodzina katolicka przekazywała i wpajała gorliwie i skutecznie zasady głoszone przez Kościół. Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1979, s. 119.

⁹⁹ Tamże, s. 101.

¹⁰⁰ Zwyczaj jest to ustalona i praktykowana forma zachowania, często w połączeniu z konkretnymi przedmiotami. Wiąże się ona z określoną sytuacją, z wydarzeniem, świętem w konkretnej grupie społecznej. Zwyczaj nie jest związany z sankcjami. Natomiast gdy z jego przestrzeganiem wiąże się ocena pozytywna, z pomijaniem zaś negatywna, wówczas przekształca się on w obyczaj i przybiera postać normatywną, wchodząc w zakres moralności i prawa zwyczajowego. Zob. L. Dyczewski, *Rodzina...*, dz. cyt., s. 104-105.

¹⁰¹ Rodzina najlepiej umożliwia proces naśladownictwa zachowań, związanych z pielęgnowaniem tradycji religijnych i regionalnych oraz wspomaga internalizację norm, jakich nośnikami są charakterystyczne dla danej wspólnoty zachowania zwyczajowe i obyczajowe. W tym przekazie tradycji fundamentalne znaczenie stanowi zaangażowanie się dziadków

oznaczać zmianę stylu życia danej rodziny. Ponadto powiązane z polską kulturą i chrześcijaństwem posiadają znaczenie wychowawcze. Rodzice powinni więc uczyć swoje dzieci zwyczajów i obyczajów związanych z obchodzeniem rocznicy ślubu, narodzinami dziecka, jego chrztem, dojściem do pełnoletności, założeniem rodziny czy śmiercią członka rodziny. Szczególnie cenne są zwyczaje i obyczaje, odnoszące się do świąt Bożego Narodzenia, Wielkanocy, Wszystkich Świętych, Bożego Ciała, Objawienia Pańskiego, Ofiarowania Pańskiego czy świąt maryjnych i innych świętych¹⁰². W przygotowanie do życia małżeńsko-rodzinnego wpisują się takie wydarzenia, jak: wieczerza wigilijna i dzielenie się opłatkiem, wspólne kolędowanie, znaczenie drzwi święconą kredą na Trzech Króli, święcenie gromnic, poświęcenie pól, święcenie kwiatów, ziół i zbóż¹⁰³.

VII. Wychowanie do zadań apostołskich

Rodzina chrześcijańska jako wspólnota ewangelizowana¹⁰⁴ jest jednocześnie wspólnotą ewangelizującą. Została powołana do brania żywego i odpowiedzialnego udziału w posłannictwie Kościoła w sposób sobie właściwy i odrębny¹⁰⁵. Podstawę tego uczestnictwa stanowi sakramentalne małżeństwo, będące obrazem i uczestnictwem w miłosnym przymierzu Chrystusa i Kościoła. Dlatego rodzina chrześcijańska przez ofiarną miłość małżonków, jedność i wierność oraz przez miłosną współpracę wszystkich członków powinna ujawniać wszystkim żywą obecność Zbawiciela w świecie oraz prawdziwą naturę Kościoła¹⁰⁶.

Realizacja zadań apostołskich przez małżonków i rodziców chrześcijańskich jest jednocześnie nauczaniem tychże zadań dzieci, które przygotowują się do przyjęcia w przyszłości sakramentalnego małżeństwa. Wprowadzenie

i rodziców i emocjonalny klimat, towarzyszący celebracji świąt i codziennemu przekazowi kardynalnych wartości. A. Zellma, *Przekaz tradycji regionalnych jako jedno z wychowawczych zadań rodziny chrześcijańskiej*, „Studia Elbląskie” 3:2001, s. 227-239.

¹⁰² L. Dyczewski, *Rodzina...*, dz. cyt., s. 104-105.

¹⁰³ J. Wysocki, *Rytuał...*, dz. cyt., s. 300-314.

¹⁰⁴ Por. FC 49. *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* wyszczególnia następujące zadania apostołskie Kościoła wobec rodziny, która jest ewangelizowana: głoszenie Słowa Bożego, objawiającego jej tożsamość, udzielanie sakramentów świętych celem jej umacniania i uświęcania, troska o wychowanie ku otwarciu się na zjednoczenie z Bogiem w modlitwie, organizowanie misji i rekolekcji, troska o funkcjonowanie Poradni Rodzinnych, katechezy dla małżonków i rodzin, spotkania z rodzicami dzieci przygotowujących się do przyjęcia sakramentów świętych, zainteresowanie grupami o pogłębionej formacji religijnej, wprowadzanie rodziny w przeżycia roku liturgicznego, organizowanie pielgrzymek dla małżeństw i rodzin, współprzeżywanie rocznic rodzinnych, wizyta duszpasterska oraz przypominanie o chrześcijańskich zasadach spędzania wolnego czasu (DDR 51-59).

¹⁰⁵ FC 50; zob. Jan Paweł II, *Zadania ewangelizacyjne Kościoła domowego*. Homilia podczas Mszy Świętej dla rodzin w Cali (04.07.1986), NP T. IX/2, s. 63-69.

¹⁰⁶ KDK 48; zob. FC 50. B. Mierzwiński mówi o trzech kręgach apostołatu rodziny: *Ecclesia domestica*, apostołat sąsiedztwa i apostołat w świecie współczesnym. Zob. B. Mierzwiński, *Apostołat rodziny chrześcijańskiej*, „Katecheta” 39:1995 nr 1, s. 1-8.

do tej misji wymaga osobistego świadectwa wiary, modlitwy i praktykowania sakramentów, korzystania z pomocy Kościoła lokalnego, ufnej zachęty oraz codziennego zachowania, świadczącego o prowadzeniu życia duchowego oraz o uczestnictwie w życiu Kościoła¹⁰⁷. Spełnianie zadań apostołskich rodzinnej wspólnoty ewangelizującej dotyczy kształtowania życia religijnego w obrębie samej rodziny oraz apostołatu rodziny w świecie współczesnym¹⁰⁸.

Chrześcijańscy małżonkowie, będąc najpierw dla siebie wzajemnie pierwszymi głosicielami wiary¹⁰⁹, swą misję wobec potomstwa kierują przez otwartość na życie i katolickie wychowanie. Jako mały Kościół powinni pełnić funkcję nauczycielską, przepowiadając Słowo Boże, głównie przez przykład życia zgodnego z zasadami wiary i przez katechezę rodzinną. Apostolstwo wobec własnych dzieci to także funkcja kapłańska realizowana przez modlitwę i liturgię domową. Misją apostołską w rodzinie jest permanentne wspomaganie dzieci w rozwoju wiary, wychowanie do czystości, wprowadzanie do wspólnoty kościelnej i obywatelskiej, pomoc i rada w wyborze powołania, pracowitość, wzajemna pomoc w rodzinie celem wzrostu wszystkich członków. Apostolatem w rodzinie jest pełna miłości opieka nad chorymi, udzielanie wszelkiej pomocy dziadkom, szczególna troska o dzieci trudne i z upośledzeniem. Rodzina powinna być wierzącą wspólnotą miłości i szacunku¹¹⁰. Apostolat chrześcijańskich małżonków tkwi nade wszystko w świadectwie miłości, która powinna być między nimi i wydawać swoje owoce, jak: radość, pokój, pogodność w próbach, jedność, otwarcie na życie i dyspozycyjność wobec innych¹¹¹.

Rodzina ukształtowana w duchu chrześcijańskim powinna stać się wspólnotą ewangelizującą na zewnątrz, w najbliższym sąsiedztwie, w środowisku pracy, w Kościele i w państwie; w życiu gospodarczym, społecznym i politycznym¹¹². Do tych zadań apostołskich należy świadczenie czynów miłości i miłosierdzia wobec najbardziej potrzebujących, pomoc i podtrzymanie chorych, starszych, upośledzonych, sierot, wdów, opuszczonych małżonków, matek niezamężnych i tych, którzy zamierzają zabić nienarodzone dziecko. Innymi rodzajami apostołstwa jest adoptowanie opuszczonych dzieci, gościnne przyjmowanie przybyszów,

¹⁰⁷ K. Skoczylas, *Katecheza...*, dz. cyt., s. 182.

¹⁰⁸ B. Mierzwiński, *Rodzin duszpasterstwo*, s. 741-742; zob. D. Lipiec, *Rodzina jako podmiot apostołstwa*, „Studia Diecezji Radomskiej” 3:2000, s. 229-248.

¹⁰⁹ DA 11.

¹¹⁰ FC 71; DDR 61-63. Katolicy świeccy stanowiąc integralną część Chrystusowego Ciała są ważnym podmiotem działalności charytatywnej. W. Przygoda, *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce*, Lublin 2004, s. 155-162; zob. Adamek, *Wprowadzenie do programu homiletycznego 1993/94*, s. 219-220.

¹¹¹ M. i P. Quartana, *Apostolat wychowania*, AK 73:1981 nr 434, s. 439-442.

¹¹² Jan Paweł II, *Rodzina w dziele ewangelizacji*. Przemówienie do uczestników zebrania plenarnego Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów (16.10.1981), NP T. IV/2, s. 182-185; zob. B. Mierzwiński, *Rodzin duszpasterstwo*, s. 741-742; R. Forycki, *Wychowanie młodzieży do apostołstwa*, ComP 3:1983 nr 16, s. 93-106.

pomoc w prowadzeniu szkół, pomoc narzeczonym przez radę i prowadzenie kursów przedmażeńskich, udział w katechizacji szkolnej i wpływanie na programy wychowawcze, pomoc dzieciom trudnym, wybór podręczników oraz prelekcji. Apostolstwem może stać się także udział lub pomoc w tworzeniu programów radiowych i telewizyjnych, celem wniesienia w nie ewangelicznego charakteru. Ponadto cenną formą apostołatu jest czynny udział w życiu własnej parafii przez uczestnictwo w ruchach, wspólnotach i stowarzyszeniach dla małżeństw oraz zachęcanie starszych dzieci do podjęcia formacji we wspólnotach przeznaczonych dla nich. Rodzice razem z duszpasterzami powinni inspirować powstawanie takich grup, jeżeli nie istnieją w parafii. Owocem ich dojrzałej wiary powinna także być gotowość służenia młodzieży i małżonkom przez ewangelizację¹¹³.

Dojrzewanie młodych ludzi do apostołskiej działalności dokonuje się głównie na drodze wychowania rodzinnego, a zarazem na drodze samowychowania. Rodzice chrześcijańscy zachętą, dojrzałą rozmową i osobistym przykładem powinni wspomagać swe dzieci w tym dziele, a także pomagać w odkrywaniu talentów i charyzmatów, którymi Bóg je ubogacił dla dobra społeczności ludzkiej i Kościoła¹¹⁴. Wiara przeżywana wspólnie i głęboko w rodzinie chrześcijańskiej służy bowiem rozwojowi autentycznej, kościelnej jedności w niej samej oraz w parafii, a także rozbudza misyjny zapał w stosunku do niewierzących i wobec tych, którzy zachowując wiarę porzucają lub zaniedbują praktykę chrześcijańskiego życia¹¹⁵.

Chrześcijańskie wychowanie ku pełności Chrystusowej zakłada taki cel, aby dzieci po dojściu do wieku dojrzałego mogły z pełnym poczuciem odpowiedzialności pójść za powołaniem, duchowym lub małżeńskim¹¹⁶. Rodzina przygotowuje dzieci do życia w sakramentalnym małżeństwie, które jest dla katolików zwyczajną drogą do świętości. Do uformowania tej drogi duchowości małżeńskiej potrzeba środowiska rozwoju wiary. Katecheza szkolna lub kurs przedmażeński nie zastąpią braku chrześcijańskiej formacji w rodzinie oraz nie przyczynią się do podjęcia przez nowożeńców budowy wspólnego życia w perspektywie chrześcijańskiej¹¹⁷. Zdaniem Jana Pawła II dobra formacja katechetyczna i duchowa w rodzinie prowadzi do ukazania małżeństwa jako prawdziwego powołania i posłannictwa¹¹⁸. Tylko rodzina zdrowa duchowo

¹¹³ DA 11; FC 71; zob. DDR 64-65; C. Murawski, *Pomoc kaznodziejsko-wychowawcza i charytatywna Kościoła dla rodziny polskiej*, HD 60:1991 nr 222, s. 43-51.

¹¹⁴ DA 30; zob. F. Adamski, *Wychowanie do zaangażowania w Kościele*, ComP 2:1982 nr 11, s. 119-130.

¹¹⁵ ChL 27.

¹¹⁶ KDK 52.

¹¹⁷ FC 66; zob. A. Pryba, *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa*, [w:] *Przygotowanie do sakramentalnego małżeństwa*, A. Pryba (red.), Kazimierz Biskupi 2006, s. 5-6.

¹¹⁸ Zdaniem Jana Pawła II, rodziny współczesne muszą być zawsze świadome podstawowej i niezastąpionej misji, którą otrzymały od Boga, to jest przygotowania dzieci do uświadomienia

może właściwie wypełnić to zadanie¹¹⁹. Dlatego posługa ewangelizacyjna i katechetyczna rodziców powinna towarzyszyć ich potomstwu nie tylko w okresie dzieciństwa, ale także w czasie ich dojrzewania i młodości¹²⁰.

Młodość jest czasem urzeczywistnienia, samorealizacji siebie, „wzrastaniem w mądrości i łasce”¹²¹ oraz okresem pytań o własną przyszłość. Zdaniem Jana Pawła II młodzieńcze pytanie: „co mam czynić?”, kierowane do Boga i rodziców, wiąże się z projektem życia i sprawą powołania życiowego, które jest zadane przez Stwórcę¹²². Rodzice, słowem i osobistym przykładem, mogą udzielać swym dorastającym dzieciom odpowiedzi na często stawiane pytanie: „po co ślub kościelny?”. Obecne czasy domagają się jasnego i zdecydowanego opowiedzenia się rodziców wobec swoich dzieci za sakramentalnością własnego małżeństwa i wynikających z niego wychowawczych i apostołskich zobowiązań. Powinni powoływać się na argumenty egzystencjalne i antropologiczno-teologiczne oraz mówić o celach małżeństwa¹²³. Mogą wyjaśniać, że sakrament małżeństwa jest wyrazem relacji stworzenia ze Stwórcą, że wierzący potrzebują go z racji przynależności odkupionych do Odkupiciela oraz z racji wszczęcia w Chrystusa przez Chrzest Święty. Rodzice w duchu głębokiej wiary, powinni uzasadniać konieczność małżeństwa sakramentalnego jednością z Bogiem i Kościołem, przyjęciem chrześcijańskiego stylu życia, wiernością tradycji katolickiej, życiem z błogosławieństwem Bożym oraz możliwością realizacji przymierza małżeńskiego, zakładającego monogamizm, wierność i nierozzerwalność¹²⁴. Do rodziców należy obowiązek ukazania małżeństwa jako wspólnoty Bożej, której istotnym celem jest zbawienie męża i żony¹²⁵.

Rodzice świadectwem własnej wiary i rozmową z dorastającymi dziećmi mogą ukazywać sens wierności Chrystusowi w sakramentalnym małżeństwie, sobie tego miejsca, które Bóg każdemu wyznaczył w świecie, do uświadomienia sobie własnego powołania. Jan Paweł II, *W rodzinie kształtuje się powołanie chrześcijańskie*. Homilia podczas Mszy Świętej dla rodzin w Cuenca (31.01.1985), NP T. VIII/1, s. 168-171.

¹¹⁹ LdR 16; zob. PŻMR 14.

¹²⁰ FC 53.

¹²¹ Łk 2, 52.

¹²² LdM 9.

¹²³ Prawodawca kościelny stwierdza, że celami małżeństwa są: dobro małżonków oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa (KPK kan. 1055 § 1).

¹²⁴ J. Buxakowski, *Wprowadzenie do teologii duszpasterstwa rodzin*, Pelplin 1999, s. 137-159.

¹²⁵ Jan Paweł II nauczał, że sakramentalności małżeństwa nie da się zrozumieć bez odniesienia do historii zbawienia. Małżonkowie chrześcijańscy zawierając związek sakramentalny, nie tylko rozpoczynają osobistą przygodę uświęcania i posłannictwa, ale zaczynają oni przygodę, która ich włącza w sposób odpowiedzialny w wielką przygodę powszechnej historii zbawienia. To przymierze małżeńskie daje im łaskę i zarazem obowiązek przypominania wielkich dzieł Boga i świadczenia o tym wobec swoich dzieci. Jan Paweł II, *Małżeństwo jest przypomnieniem, urzeczywistnieniem się i zapowiedzią historii przymierza między Bogiem a Jego ludem*. Przemówienie do międzynarodowych grup studyjnych (03.11.1979), NP T. II/2, s. 497-500; zob. J. Grzeškowiak, *Małżeństwo jest sakramentem*, AK 74:1982 nr 438, s. 77-89.

a także znaczenie zgody małżeńskiej złożonej w Bogu, dającej dożgonne prawo do siebie w Jego Imieniu. Wybór Chrystusa przez parę małżeńską należy ukazywać jako wybór Mistrza życia i objawiciela Ojca, którego umieszcza się w centrum swojego życia oraz ustanawia się punktem odniesienia swojego myślenia i działania¹²⁶. Współcześni chrześcijańscy małżonkowie, wychowując własne dzieci oraz będąc świadomi narastającej plagi rozwodów, powinni we wszystkim objawiać obraz trwałej i zbawczej wspólnoty na wzór Chrystusa i Kościoła¹²⁷. Ukazywanie tego wzniosłego „poślubienia w Chrystusie” przygotowuje dzieci do bycia w przyszłości szafarzami własnego sakramentu małżeństwa. Słowa, gesty i postawy rodziców¹²⁸ oraz innych osób znaczących w rodzinie powinny odsłaniać małżeństwo w świetle wiecznych perspektyw, oceniać małżeństwo i rodzinę według Bożych praw natury i *Ewangelii*. Ponadto istotnym argumentem, który powinien być obecny w pedagogii rodzinnej, jest powołanie się na Boży zamysł o miłości ludzkiej, na której należy budować małżeństwo i odpowiedzialne rodzicielstwo¹²⁹.

Przygotowanie do sakramentalnego małżeństwa, realizowane w rodzinnym wychowaniu chrześcijańskim, zawiera także aspekt powołania do świętości. To pierwsze i podstawowe powołanie człowieka wierzącego powinno być znaczącym świadectwem godności i miłości katolików świeckich jako uczniów Chrystusa¹³⁰. Życie rodziców wedle Ducha Świętego wydaje owoce uświęcenia w całym domu¹³¹. Dzieci mają prawo widzieć, że ich najbliżsi a zarazem pierwsi zwiastunowie wiary realizują świętość w codzienności. Rodzinne przeżywanie spraw ziemskich w duchu chrześcijańskim jest budowaniem duchowości, motywującej młodego człowieka do budowania osobistej świętości. Takie postawy prowadzą w konsekwencji, do rozumienia małżeństwa jako drogi uświęcania. Duchowość małżeńska powinna zatem wyrażać się nie tylko w praktykach pobożności, lecz we wzajemnej więzi małżeńskiej, ciągle umacnianej i pogłębianej przez codzienne obowiązki domowe i sposób przeżywania erotycznego wymiaru miłości.

¹²⁶ G. Pala, *Poślubieni w Chrystusie*, Warszawa 1996, s. 34.

¹²⁷ Etymologia słowa *wierność* ukazuje, że zawiera ono element wiary. W tym sensie *wierność* jest wiarą w wybraną wartość. K. Bukowski, *Miłość wolą wzajemnej osobowej promocji*, AC 18:1986, s. 93; zob. J. Grześkowiak, *Misterium małżeństwa*, Poznań 1993, s. 67; T. Syczewski, *Problematyka liturgiczna w przygotowaniu do małżeństwa*, STBDŁ 11:1993, s. 149-165.

¹²⁸ Zdaniem Adamskiego braki w religijnym wykształceniu rodziców rodzą wypaczenia w pojmowaniu sensu i celu życia osobistego i rodzinnego, swego rodzaju deformację w przekazie autentycznej, etycznej i pogłębionej nauki Kościoła o małżeństwie i rodzinie. F. Adamski, *Rodzina chrześcijańska środowiskiem zbawienia i uświęcenia*, AK 77:1985 nr 455-456, s. 207-221.

¹²⁹ J. Buxakowski, *Wprowadzenie...*, dz.cyt., s. 143.

¹³⁰ ChL 16.

¹³¹ Ga 5, 22.

VIII. Kształtowanie światopoglądu chrześcijańskiego

Znaczącym celem wychowania w rodzinie katolickiej jest ukształtowanie w dzieciach światopoglądu chrześcijańskiego. Jest to długotrwały proces, dokonujący w młodym człowieku integracji osobowości i internalizacji przyswojonych wartości¹³². Najogólniej ujmując, światopogląd jest zespołem przekonań i twierdzeń, składającym się na spójny i całościowy obraz rzeczywistości oraz związane z nimi oceny i normy wyznaczające postawy i ukierunkowujące postępowanie człowieka względem siebie i otoczenia¹³³. Strukturę światopoglądu najbardziej naznaczają wartości religijne. Chrześcijański światopogląd zakłada teocentryzm, chrystocentryzm i antropocentryzm wyznawanej wiary. Wynika więc z niego konieczność ewangelicznego spojrzenia na świat i budowanie postaw moralnych zgodnych z nauką Chrystusa. Badania potwierdzają, że określone postawy światopoglądowe rodziców mają zasadniczy wpływ na kształtowanie postaw religijno-moralnych potomstwa. Rodzice chrześcijańscy wspólnie z dziadkami w procesie wychowania przekazują wraz z językiem i sposobem zachowania, wiele przekonań i norm postępowania. Dlatego nie bez znaczenia jest panująca w domu atmosfera religijno-wychowawcza, zbudowana głównie na tle żywej wiary rodziców¹³⁴. Dzieci odczuwające jedność rodziców, zwłaszcza w odniesieniu do kwestii religijno-moralnych, posiadają poczucie bezpieczeństwa i zaufanie oraz są gotowe do podejmowania odpowiedzialności. Ta homogeniczność światopoglądowa daje szansę sukcesu życiowego dzieci. Natomiast brak konsensusu w rodzinie w sprawach ważnych światopoglądowo negatywnie wpływa na samoświadomość jej członków oraz na ocenę tej wspólnoty przez potomstwo. Dlatego w wychowaniu chrześcijańskim chodzi między innymi o zaszczepienie wypływających z religijnego światopoglądu ideałów moralnych, religijnych i społecznych¹³⁵.

Proces wychowywania do wiary w rodzinie chrześcijańskiej, zwłaszcza w okresie dorastania, jest ciągłym towarzyszeniem młodemu człowiekowi

¹³² Światopogląd ma charakter osobisty i praktyczny, gdyż chodzi w nim nie tylko o zdobywanie informacji o świecie czy o wykształcenie, ale o prawdy, które człowiek akceptuje jako swoje i które kierują jego postępowaniem. Ponadto każdy światopogląd ma jakieś naczelné idee, które wpływają na porządkowanie całości wiedzy i przekonań. Taką ideą może być religia czy filozofia. Zob. A. Solak, *Formacja religijności...*, dz. cyt., s. 66.

¹³³ *Mały słownik terminów i pojęć filozoficznych*, Warszawa 1983, s. 388; P. Chojnacki, *Podstawy filozofii chrześcijańskiej*, Warszawa 1955, s. 149.

¹³⁴ A. Solak, *Formacja religijności...*, dz. cyt., s. 66-84.

¹³⁵ Z. Marek, *Rodzina i wychowanie*. „Katecheta” 40:1996 nr 3, s. 137. Rodzice powinni pamiętać, że przemiany psychiczne w okresie dorastania powodują, że światopogląd ma wtedy swoją specyficzną barwę młodości: bywa burzliwy, ofensywny, zmienny, a jego funkcje zaczynają się rozwijać. Światopogląd młodzieży jest wyrazem nie tylko jej intelektualnego ujmowania świata, ale także jego oceną i zachętą do działania. I. Obuchowska, *Adolescencja*, [w:] *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), Warszawa 2007, s. 181.

w przechodzeniu od dziedziczonej religijności do osobistego wyboru. Kościół przekazuje rodzicom i ich dzieciom uporządkowaną hierarchię wartości, konieczną do przyjęcia w procesie dojrzewania wiary. Ten przekaz wiary obejmuje prawidłowy obraz Pana Boga, przyjęcie Jezusa Chrystusa za Pana, postawę modlitwy i kontemplacji, poprawny obraz człowieka, projekt życia oparty na *Ewangelii*, dojrzałe ukształtowane sumienie, dążenie do doskonałości, udział w budowaniu nowej cywilizacji oraz ucieczkę pod opiekę Najświętszej Maryi Panny¹³⁶. Rodzinne wychowanie dzieci do życia wiarą wpisuje się w istotę dzieła nowej ewangelizacji¹³⁷.

Wykaz skrótów

- APzJPII *Anioł Pański z Papieżem Janem Pawłem II*, S. Dziwisz, J. Kowalczyk, T. Rakoczy (red.), Watykan 1982.
- NP Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie* (1978-1986), T. I-IX/2, przygotowali do druku E. Weron, A. Jaroch. Poznań-Warszawa 1987-2007.
- PŻMR *Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie*, Dokumenty II Polskiego Synodu Plenarnego (1991-1999).
- SnR „Studia nad Rodziną”, Warszawa 1997-
- SMiR *Słownik Małżeństwa i Rodziny*, E. Ozorowski (red.), Warszawa-Łomianki 1999.
- STBDŁ „Studia Teologiczne”, Białystok-Drohiczyń-Łomża 1983-

¹³⁶ H. Tomasiak, *Wychowanie młodych do wiary*, [w:] *Głosić Ewangelię nadziei. Program duszpasterski na rok 2004/2005*, Komisja Duszpasterstwa Ogólnego Konferencji Episkopatu Polski, Katowice 2004, s. 105-132; zob. C. Murawski, *Ewangelizacja rodziny w nauczaniu Jana Pawła II*, [w:] *Nowa ewangelizacja u progu Trzeciego Tysiąclecia. Program duszpasterski na rok 2000/2001*, Komisja Duszpasterska Konferencji Episkopatu Polski, Katowice 2000, s. 231-253.

¹³⁷ G. Puchalski, *Katecheza w kontekście nowej ewangelizacji w nauczaniu Jana Pawła II*, Olsztyn 2002, s. 135-138.